

Viure la mort a l'edat moderna. L'exemple del mas Rossinyol de Moragues (Òdena)

Xavier Jorba i Serra

Estava St. Pere sobre una pedra marbra
assentat y per aquí passa Jesuchrist y
diu, què fas aquí Pere. Sor. Estich mal.
Dels ques als digué Jesuchrist: llevat que
no fassas més mal per a ninguno que esta
oratió lleugera as de dir: al Pater Noster,
Ave Maria, credo salve regina.

Aquest llibre és de Macià Aguilera,
que si per cas se perd donarà un real
de trobàs y bon grat y gràcies —1619—¹

INTRODUCCIÓ

La brevetat de la vida individual era una constant al llarg de l'edat moderna. El trànsit cap a l'altra vida, sempre dolorós, era la major part de les vegades conseqüència directa de les deficiències higièniques i sanitàries. La mort, per tant, podia esdevenir de sobte, i significar un desordre

1. AGUILERA, Macià, del Mas Rossinyol de Moragues: *Diari personal: llibreta de comptabilitat*. 1619, p. 1. L'augment de persones que saben llegir i la percepció social de la cultura com un bé, farà estendre el costum d'identificar els llibres mitjançant redaccions molt precises o versets de nul·la creació literària. Aquest fenomen es coneix com a ex-libris, 'llibre de'. La influència de la religió en el món rural queda ben reflectida en aquest text.

dins d'un món rural ordenat. Podia alterar la pau interior de la família i perjudicar la marxa de l'explotació. La mort arribava molt aviat als joves d'Òdena. El percentatge de mortalitat d'albats a Òdena en el segle XVII abastava el 32,64% del total d'òbits. Com diu A. Simon, en la demografia de l'Antic Règim hom pot diferenciar una mortalitat ordinària, determinada per factors econòmics, alimentaris, higiènic-sanitaris, i una mortalitat de crisi o extraordinària, en què les poblacions, en etapes curtes però de mortalitat molt intensa, es veien durament afectades per epidèmies, greus crisis de subsistència, guerres o grans calamitats naturals.²

La inseguretat de la vida i la crua realitat de la mort obligava a la redacció dels testaments, els quals cercaven deixar les coses ben ordenades per garantir la continuïtat de la família i el mas, però també la continuïtat en el més enllà. L'Església incidia fàcilment en la comunitat fomentant la inseguretat de la salvació entre la població per animar-la a recórrer a la creació d'aniversaris i misses. Les prèdiques esperonaven els sentiments religiosos i les formes de la pietat popular. Aquesta pietat es traduirà en un ús intens de l'Església per mitjà dels testaments.

ELS TESTAMENTS

La mort com a moment en el qual «ningú posat en esta vida miserable no puga heuitar ni fugir [...] ni tingan tots los vivents cosa més certa que la mort ni cosa més inserta que la ora de aquella»,³ era sovint preparada i organitzada en vida per la mateixa persona, la qual cercava la tranquil·litat de l'ànima en el més enllà. És per aquesta raó que redacta el seu testament. El testament és un instrument pel qual tant homes com dones dicten i regulen la seva successió per causa de mort, mitjançant la institució d'un o més hereus i l'ordenament d'altres disposicions.

Destaquem en el nostre estudi dues modalitats de testament. El primer, el testament fet davant el rector o capellà de la parròquia odenenca, en funcions de notari a la capçalera del llit del malalt, després que el malalt s'hagués confessat. Així, per exemple, el capellà d'Òdena, el 23 de juliol de 1583, es personà al mas Aguilera de la Costa per prendre les darreres voluntats a Salvador Aguilera, pagès casat amb Caterina Aguilera del mas Rossinyol de Moragues:

2. SIMON TARRÉS, Antoni: «La població catalana a l'època moderna. Síntesi i actualització», *Manuscrits*, núm. 10 (Bellaterra, 1992), p. 225.

3. Arxiu privat del mas Aguilera, testament de Pere Aguilera i Martí, any 1589.

Actum est hoc in domo Petri Aguilera mansi de la costa, termini castri Ottine.⁴

És comprensible que fos el capellà amb funcions de notari el que anés a trobar el testador i no a l'inrevés, perquè, com diu Salvador en el seu testament, es trobava

detingut de malaltia corporal de la qual tem morir.

El segon tipus de testament era el fet davant notari. En aquest cas el testador havia d'anar a la localitat més propera, com era Igualada, o més llunyana, com per exemple Manresa, Esparreguera, Santa Coloma de Queralt o Calaf, on hi havia notaris públics per realitzar les seves últimes disposicions. Així, tenim el cas de Miquela Roca, muller de Jaume Busquer del mas Conill, sogra de Pere Aguilera del mas Rossinyol de Moragues, que el 15 de desembre de 1531 ordenà les seves últimes voluntats davant el notari públic de la vila de Santa Coloma de Queralt:

sine comorantis in villa Santa Columbe de Queralto.

Els testaments són una font important per la quantitat de dades que ens poden aportar. Ens informen de qui fa el testament, dels marmessors, que solien ésser familiars o veïns, de l'hereu universal i la línia de successió, les legítimes als altres fills, les caritats religioses, les donacions a causes pies, la situació econòmica de la casa, el nombre de fills i filles, la relació de deutes per pagar o cobrar, a més d'ésser un complement de les dades que apareixen en els capítols matrimonials. Cal recordar que els testaments no poden estipular res en contra de les disposicions establertes en les capitulacions matrimonials.

En l'acte de testar assistien per donar fe del vist i oït un parell o més de testimonis, cridats pel testador, com consta en el testament de l'esmentat Salvador Aguilera:

4. Arxiu privat del mas Aguilera, testament de Salvador Aguilera i Santhomàs, any 1583. Altres exemples podrien ser el testament de Joan Aguilera fet el 15 d'octubre de 1581, pagès conco del mas Aguilera: «Fet fonch y fermat lo pnt. testament en lo mas de les Rovires del terme del castell de Ódena». ACA, Secció Protocols, Sèrie Igualada, núm. 1.089 i núm. 435. El testament de Pere Viladés del mas Viladés de l'any 1577: «in domo Petri Vilades mansi de Vilades». AHCI, Secció API, Sèrie Processos Judicials, caixa núm. 721.

Testimonis cridats y demanats y pregats per lo dit testador són Hierònim Passanol habitant en Òdena y m^o Rafael Mercader hostaler de la vila de Igualada tots del bisbat de Vich.

Els testimonis dels testadors odenencs són en general amics o veïns, i poden ser pagesos o gent d'oficis, o algun capellà de confiança o de la família:

pro testibus Gregorio Nabus vicario Ottine et Gasparis Aguilera mansi de les Rovires termini castris Ottine.⁵

Els testaments solen iniciar-se amb uns encomanaments religiosos. El testador no fa cap acte sense encomanar-se a Déu, a la Verge Maria, als sants, al patró de la parròquia o al patró del seu nom:

— «In Dei nomine».

— «En nom de nostre Senyor».

— «En nom de lo Senyor Déu. Amen».

— «En nom de nostre Señor Déu sie. Amen».

— «En nom de nostre Senyor Déu y de la humil Verge Maria sie. Amen».

— «En nom de nostre Senyor Déu y de la Gloriosa y humil Verge Maria mare sua. Amen».

— «En nom de nostre Senyor Déu Hiesucrist sia i de la Gloriosa y humil Verge Maria, mare sua y de tota la cort celestial de Paradís. Amen».

— «En nom de nostre señor Déu sia y de la humil y Gloriosa Verge Maria mare sua y de tots los sants y santes de Paradís. Amen».

— «En nom de nostre Sr. Déu Jesuchrist sia y de la humil Verge Maria mare sua y de tots los sancts de la glòria de Paradís y del gloriós St. Gaspar patró meu. Amen».

— «En nom de nostre Senyor Déu Jesucrist y de la Gloriosa y humil Verge Maria, mare sua y advocada nostre sia sempre. Amen».

A vegades apareix un preàmbul: «Com ningú en carn posat». Altres vegades el testament comença dient «Jo...».

Els notaris també remarcaven, amb fórmules característiques, la plenitud dels sentits, la bona memòria i la viva veu que tenien els testadors:

5. AHCI, Secció API, Sèrie Processos Judicials, caixa núm. 721.

- «...ab plena sanitat y tots ab íntegra memòria y ferma paraula».
- «...en mon bo y ple enteniment, sana e íntegra memòria e ferme paraula».
- «...mon bon seny sana y perfecta memòria e ferma paraula».
- «...mon bon seny sana e íntegra memòria y ferma loquella».
- «...ab tot mon bon judici y sana e ferma loquella».
- «...ab ma bona sanitat y enteniment, sana memòria y clara paraula».
- «...sa de cos ab mon bon enteniment, sana e íntegra memòria y clara paraula».
- «...ab mon enteniment per la gràcia del Señor, sana y entera memòria, y clara paraula».
- «...trobant-me ab perfecta salut, bona memòria y clara paraula».

A continuació els testadors designen els marmessors, els quals han d'executar les voluntats que s'ordenen en el testament. En la majoria dels casos són familiars directes del testador (fills, marit, gendres, sogres), o un capellà vinculat a la família, o el rector de la parròquia, o veïns amics. Per exemple, els marmessors del testament fet l'any 1656 per Macià Aguilera, del mas Rossinyol de Moragues, van ser Francesc Aguilera de les Rovires, nebot, Antoni Roca del mas de la Pedrissa, gendre, i Gabriel Puigpelat, cunyat.⁶ Un altre exemple és el testament fet l'any 1747 per Joan Aguilera, també del mas Rossinyol:

marmessors y del present meu testament executors a Mariàngela, caríssima muller mia, a Felip Riera, pagès de la Rubiola, terme de Monfalcó, a Antoni Rovira de Igualada, y a Francesc Thomàs Gustemps, pagès de dit terme de Òdena.⁷

La feina dels marmessors era delicada. Havien de distribuir els llegats entre familiars i amics, executar els llegats pietosos, pagar misses d'aniversari, liquidar deutes i vetllar, en definitiva, pel compliment de les disposicions testamentàries. La falta de liquidesa dels hereus en general, en el moment de rebre l'herència, farà que aquests hagin de pactar amb els marmessors els terminis d'execució dels testaments. Aquest fet justificarà que

6. ACA, Secció Protocols, Sèrie Igualada, núm. 558, p. 192. Un altre exemple de designació de marmessors ens l'aporta el testament de Gaspar Aguilera de les Rovires, fet l'any 1643, el qual designa com a tals els seus germans Macià, del mas Rossinyol de Moragues, i Pere, del mas Oronies. ACA, Secció Protocols, Sèrie Igualada, núm. 559, p. 15

7. AHCI, Secció Notarial, notari Josep Mateu, any 1747, p. 213.

en la majoria dels testaments es designin, com a marmessors, membres de la família per evitar plets i malentesos.

Un exemple d'aquest malestar ens els proporciona el plet que hi haurà l'any 1787 entre els marmessors del difunt Joan Valls, del castell d'Òdena —Joan Casanoves, Josep Aguilera del mas Rossinyol de Moragues i Josep Serra—, i la vídua del citat difunt.⁸ Els marmessors, que a la vegada eren curadors de la filla del difunt, al·legaran que la vídua:

sin casarse vive injuriamente por ser más aborrecido el pecado que la castidad matrimonial que por ser por ley permitido no merece, ni pena [...] que la dicha viuda ha de dexar y restituir a dichos trastos y ropas y ser expulsa —de la casa—,

que el juez jurisdiccional de dichas Baronías en dicha provisión formal de 10 de junio de 1791 reconoció la vida y conducta prostituta de Madalena Valls y que esta había parido de padre incierto [...] vive luxoriosamente [...].

I per protegir els béns del difunt i les seves disposicions:

Josep Aguilera [marmessor] quedó incorporado de dicha María Agnès [filla del difunt] y se la llevó en su casa y propria habitación y de ser familia.

Els testaments també fan referència als deutes i injúries que caldrà restituir per al remei de l'ànima, a més del lloc on haurà de ser enterrat el cos del difunt. Al llarg del segle XVI i XVII es parla del «fossar», «vas o túmol», «carner», «sepultura de dita casa» i «cementiri parroquial de Sant Pere d'Òdena». El nombre de misses per a la salvació de l'ànima, el nombre de capellans que havien d'assistir als actes litúrgics, els quals podien venir de parròquies veïnes, el trentenari de Sant Amador —durant els segles XVI i XVII—,⁹ precedeixen en tots els casos els llegats familiars.

8. AHCI, Secció API, Sèrie Processos Judicials, caixa núm. 600, plet núm. 2.587.

9. Les misses de Sant Amador tenien fama de poder alliberar les ànimes del Purgatori. Se celebraven en trenta dies festius establerts dins d'un període de dotze mesos, amb un nombre fix d'espelmes a l'altar cada dia de festa —7 espelmes el dia de Nadal, 12 els dies de Sant Pere i Sant Pau—. El cicle finalitzava amb tres misses els 3 dies abans de Tots Sants; en total, 33 misses. Citat a: KAMEN, Henry: *Canvi cultural a la societat del Segle d'Or. Catalunya i Castella, segles XVI-XVII*. Lleida, Pagès Editors, 1998, p. 173.

TESTAMENTS D'HEREUS DEL MAS ROSSINYOL
DE MORAGUES¹⁰

VOLUNTATS TESTAMENTÀRIES PIETOSES DELS HEREUS
I MESTRESSES DEL MAS ROSSINYOL DE MORAGUES¹¹

Nom	Any	Lloc enterrament	Misses	Caritat
Macià Aguilera i Montaner ¹²	1656	En «lo vas o túmol de mos pares»	Enterrament, novena i cap d'any 17 misses baixes ¹³ Trentenari Sant Amador Fundació aniversari	25 ll. 3 s. missa 3 s. missa 15 ll.
Macià Aguilera i Puigpelat	1676	no consta	no consta	
Josep Aguilera i Comes ¹⁴	1734	Cementiri de Sant Pere d'Òdena	Enterrament, novena i cap d'any 40 misses ¹⁵	Caritat acostumada 4 s. missa

10. El mas Rossinyol de Moragues, avui dia Can Macià, es troba documentat des de l'any 1314, en la figura de Pere Moragues i la seva esposa Elisenda. El mas viurà un canvi de propietaris l'any 1363 en la persona de Jaume Rossinyol i la seva esposa Galda. Durant el segle XV passarà a mans de Jaume Aguilera, fadrí del mas Aguilera, el qual el deixarà al seu fill Francesc, hereu que realitzarà l'adquisició del mas rònc Coll de Sança. L'any 1638 entrarà un nou propietari per compra a carta de gràcia i més tard perpètua. L'adquiridor, Macià Aguilera, fadrí del mas de les Rovires, tornarà l'esplendor a l'heretat, adquirint noves terres. A partir del segle XX, l'hereu Joan Vives i Gibert construirà les caves del mas amb la intenció de treure al mercat, el Nadal de 1936, vins escumosos. L'esclat de la Guerra Civil i l'assassinat a sang freda de Vives i la seva esposa ho van impedir momentàniament.
11. Seguim en els dos quadres següents les pautes de SANMARTÍ I ROSET, Carme: *La pagesia benestant al Bages. El mas Sanmartí*. Manresa, Fundació Caixa de Manresa, 1991.
12. ACA, Secció Protocols, Sèrie Igualada, núm. 558, p. 192.
13. Celebració d'una missa a cada altar de l'església de Sant Pere d'Òdena; 6 misses a la capella del Sant Crist d'Igualada; 5 misses a l'altar de Nostra Senyora de la Pietat del convent de Sant Agustí d'Igualada; 5 misses a l'altar major del monestir de Montserrat.
14. ACA, Secció Protocols, Sèrie Igualada, núm. 825, p. 31.
15. Celebració de 10 misses a l'església de Sant Pere d'Òdena; 10 misses a l'altar de la Minerva d'Igualada; 10 misses al convent de Sant Agustí d'Igualada; 10 misses al convent dels Pares Caputxins d'Igualada.

Nom	Any	Lloc enterrament	Misses	Caritat
Joan Aguilera i Roig ¹⁶	1747	«en lo vas de ma casa»	Enterrament, novena i cap d'any 50 misses ¹⁷	Caritat acostumada 4 s. missa
	1766	Cementiri de Sant Pere d'Òdena	Enterrament, novena i cap d'any 50 misses ¹⁸	Caritat acostumada 4 s. missa
Mariàngela Riera (muller de Joan)	1767	Cementiri de Sant Pere d'Òdena	Enterrament, novena i cap d'any 25 misses ¹⁹	Caritat acostumada 4 s. missa
Josep Aguilera i Riera ²⁰	1793	«en lo vas o tomba que és devant lo Altar de St. Isidre»	Enterrament, novena i cap d'any 50 misses ²¹	Caritat acostumada 6 s. missa
			10 misses ²²	7 s. 6 d. missa
			2 misses anuals ²³	11 s. 3 d.
	1797		50 misses 10 misses 25 misses ²⁴	7 s. 6 d. missa 7 s. 6 d. missa 7 s. 6 d. missa
1802		Manté el disposat el 1797		

16. AHCI, Secció Notarial, notari Mariano Cuiner, any 1771, p. 221.

17. Celebració de 10 misses a l'església de Sant Pere d'Òdena; 10 misses al convent de Sant Agustí d'Igualada; 10 misses al convent dels Pares Caputxins d'Igualada; 10 misses a l'altar del Sant Crist d'Igualada; 10 misses al convent de Sant Francesc de Calaf.

18. Celebració de 25 misses al convent del Pares Caputxins d'Igualada i 25 misses al convent de Sant Francesc de Calaf.

19. Celebració de 6 misses a l'altar de Nostra Senyora del Roser de la parròquia de Sant Pere d'Òdena; 19 misses a l'església del convent dels Pares Caputxins d'Igualada. També disposa que sigui «donada y feta caritat a tots los pobres que en dit dia de ma novena aniran y pasaran a buscarla en la casa de dit Mas Rossinyol de Moragues». AHCI, Secció Notarial, notari Mariano Cuiner, any 1777, p. 91

20. AHCI, Secció Notarial, notari Martí Puigdollers, any 1804, p. 92.

21. Celebració de 25 misses al convent dels Pares Caputxins d'Igualada i 25 misses al convent de Sant Francesc de Calaf.

22. Celebració de 10 misses a l'altar de Nostra Senyora del Roser de l'església parroquial de Sant Pere d'Òdena.

23. Celebració de 2 misses anuals a l'altar major i a l'altar de Nostra Senyora del Roser de Sant Pere d'Òdena. En cas de no celebrar-se, l'hereu haurà de fer 3 misses baixes al convent dels Pares Caputxins d'Igualada i a l'església dels Pares Escolapis d'Igualada.

24. Celebració de 25 misses a l'església dels Dolors d'Igualada. La disposició de les 60 misses restants es manté igual que en l'anterior testament.

Viure la mort a l'edat moderna. L'exemple del mas Rossinyol

Nom	Any	Lloc enterrament	Misses	Caritat
Felip Aguilera i Colomer ²⁵	1833	Cementiri de Sant Pere d'Òdena	Enterrament, novena i cap d'any 200 misses	Caritat acostumada 7 s. 6 d. missa
Macià Aguilera i Solà ²⁶	1837	Cementiri d'Igualada	Enterrament, novena i cap d'any 200 misses	7 s. 6 d. missa
Raimunda Segalà ²⁷ (vídua de Macià)	1838	Cementiri d'Igualada	Enterrament, novena i cap d'any 100 misses	1 pta missa
Josep Aguilera i Solà ²⁸	1849	Cementiri de Sant Pere d'Òdena	Enterrament, novena i cap d'any 200 misses	7 s. 6 d. missa
Fermí Vives i Gibert ²⁹	1864	Cementiri de Sant Pere d'Òdena	Enterrament, novena i cap d'any 200 misses	
Josefa Francolí i Marced ³⁰ (vídua de Josep Aguilera i Solà)	1864	Cementiri de Sant Pere d'Òdena	Enterrament, novena i cap d'any 200 misses	
Josefa Gibert i Aguilera ³¹ (muller de Fermí)	1864	Cementiri de Sant Pere d'Òdena	Enterrament, novena i cap d'any 200 misses	

Abans d'analitzar el quadre anterior, cal puntualitzar que no hem trobat cap testament anterior a Macià Aguilera i Montaner. També volem observar que no hi són relacionats tots els hereus i mestresses de la casa, en no haver trobat tampoc els seus respectius testaments —en el cas de Rosa Solà, muller de Felip Aguilera, sabem que no va disposar testament—. Destacarem, entre aquests, la falta dels testaments de Josefa Aguilera, Miquel Gibert —mort el 1860—, Miquel Vives i Joan Vives.

25. AHCI, Secció Notarial, notari Mas i Torelló, any 1833, p. 68.

26. AHCI, Secció Notarial, notari Mas i Torelló, any 1837, p. 33.

27. ACA, Secció Protocols, Sèrie Igualada, núm. 1331.

28. AHCI, Secció Notarial, notari París, any 1850, p. 343.

29. AHCI, Secció Notarial, notari Francesc Raurés, any 1864, p. 288.

30. AHCI, Secció Notarial, notari Francesc Raurés, any 1864, p. 138.

31. AHCI, Secció Notarial, notari Francesc Raurés, any 1864, p. 289.

A primer cop d'ull, volem ressaltar que tots expressen el desig de ser enterrats en la tomba que pertany als seus avantpassats. Podem saber, gràcies al testament de Josep Aguilera i Riera, que la tomba del mas Rossinyol de Moragues estava situada a l'interior de l'església de Sant Pere d'Òdena, davant l'altar de Sant Isidre.³² Les excepcions les trobem al segle XVII amb Macià Aguilera, el qual demana ser enterrat al «vas» dels seus pares (Aguilera de les Rovires), i al segle XIX, quan arran de les guerres carlines i la inestabilitat política i social l'hereu Macià demana ser enterrat al cementiri d'Igualada, perquè «estich refugiat, y me trobo malalt en la present vila de Ygualada».

Només trobem en els testaments la fundació d'un aniversari (cas de Macià, 1656).³³ Per què aquesta fundació? La creació d'un aniversari perpetu per a la salvació de l'ànima pròpia i dels seus avantpassats, s'hauria d'emmarcar en la tradició religiosa que es vivia al mas Aguilera de les Rovires, d'on era originari, i on trobem més d'una vocació eclesiàstica al llarg dels segles XVII i XVIII,³⁴ mentre que la nova branca Aguilera del mas Rossinyol de Moragues patirà la falta de vocació eclesiàstica.³⁵ Fora dels testaments, sí que hem trobat la fundació perpètua de quatre misses baixes anuals per l'ànima dels seus pares (preu: 50 lliures), per part de Josep

32. Tenir el vas dins de l'església, davant d'una capella, era tot un signe de diferenciació social respecte a la resta de la comunitat. Al llarg del segle XVIII els obrers parroquials vendran el dret de poder soterrar els membres de totes aquelles famílies que aportaven una significativa quantitat pecuniària a l'obra de l'església.

33. L'hereu de Macià estava obligat a dipositar el capital (15 lliures) a la rectoria d'Òdena, el rector de la qual deixava aquests diners a censal a altres persones. La pensió servia per celebrar els oficis disposats.

34. Per exemple, hem trobat els testaments de Josep Aguilera, prevere i rector d'Òdena (1721), i Jaume Aguilera, prevere de l'església parroquial de Santa Maria d'Igualada (1728). AHCI, Secció Notarial, núm. 320. Sabem que el germà de Josep, Gaspar, també va seguir la vocació eclesiàstica. L'any 1628 tenim la defunció de Pere Aguilera «presbiteri mansi de les Rovires». ACA, Secció Protocols, Sèrie Igualada, núm. 507. Un procés judicial de l'any 1614 contra Joan Aguilera de les Rovires ens assabenta que Joan era estudiant de llatí (vocació religiosa?). AHCI, Secció API, Sèrie Processos Judicials, caixa núm. 699, plet núm. 6.018. L'any 1551, Gaspar Aguilera participarà en l'encant dels béns de Miquel Pujol, fuster d'Igualada, i comprarà llibres religiosos i útils d'església. AHCI, Secció API, Sèrie Inventaris, caixa núm. 828.

35. Anteriorment a l'arribada de Macià Aguilera al mas Rossinyol de Moragues, aquesta casa havia viscut vocacions religioses com la de Francesc Aguilera, germà de Pere, al segle XVI, Jaume Aguilera, germà de Miquel, prevere de Santa Maria d'Igualada, a la segona meitat del segle XVI, i la de Josep Aguilera, rector d'Olesa de Montserrat, el qual vendrà el mas a Macià Aguilera l'any 1652.

Aguilera i Riera, l'any 1797.³⁶ Els aniversaris, juntament amb les misses, eren la base dels ingressos del clergat. La maquinària eclesiàstica havia de mantenir o millorar el nombre de deixes dels seus feligresos.

Cal destacar, també, que el nombre de misses varia clarament amb el pas del temps. La quantitat de misses depenia de la situació econòmica de la família. Durant els segles XVII i XVIII oscil·la entre 17 i 85 misses. A més, s'especifica els llocs on cal dir-les (altars, capelles de la rodalia, convents, santuaris...) i el nombre de capellans que hi havien de participar. Durant el segle XIX, el nombre de misses creix a 200. La majoria eren misses baixes, és a dir, resades. La celebració d'aquestes misses entra en la creença de la possibilitat de redimir pecats comesos durant els anys de vida. Actuaven com una cadena perpètua de pregàries a Déu per demanar-li l'alliberament de l'ànima del Purgatori. També crida l'atenció la disposició de la mestressa Mariàngela Riera de donar caritat a tots els pobres que vagin el dia del seu enterrament al mas. Era costum fer un dinar a casa del difunt, una vegada acabades les cerimònies litúrgiques. En aquest àpat es convidava parents, amics i capellans. Aquestes pràctiques caritatives dels pagesos hisendats contribuïen a reforçar el seu poder social a nivell local. Els testaments de Macià Aguilera i Solà i Raimunda Segalà ens aporten un nou tipus de caritat, obligatori durant aquells anys: «a les viudes y fills dels que moriren en la guerra de la independència los dotze reals de velló que estan manats ab Real Cèdula de sa Magestat».

Malgrat la informació que ens aporten els testaments sobre les disposicions pietoses, aquests no parlen en cap moment de l'import de l'enterrament, el qual solia tenir un cost no gens menyspreable. Mostra d'aquesta importància és que el rector, quan feia capítols d'arrendament de la rectoria, es reservava per a ell els emoluments derivats dels drets de baptisme, publicació de proclames matrimonials i de sepultura. Disposem del cost de l'enterrament d'Elisabet Aguilera fet l'any 1573, casada tres anys abans amb Francesc Aguilera del Pla:³⁷

36. AHCI. Secció Notarial, núm. 568, p. 238.

37. Arxiu Episcopal de Vic, parròquia de Sant Pere d'Òdena, Llibre sacramental A-C-D-H/1 òbits, p. 66. Un altre exemple de despeses d'enterrament ens l'ofereix la partida de defunció, de l'any 1600, de Salvador Solà «del mas den Aguilera del cap del pla del terme d'Òdena», arrendatari del mas Rossinyol de Moragues: «Primo per la charitat, 4 sous. Item per enterratge, 4 sous. Item per l'extremontió per cada prevere, 3 sous. Item per lo tocar, creu i candelera, 1 sou, 6 diners. Item per la prisia y plicatió de testament, 3 sous». AEV, parròquia de Sant Pere d'Òdena, Llibre sacramental A-C-D-H/1 òbits, p. 72. Cal dir que aquestes referències al cost d'enterrament només són fetes pels rectors d'Òdena en les partides d'òbits del segle XVI.

Primo per la extremahunció	15 sous
Item per lo soterrar	5 sous
Item per lo tocar	2 sous
Item per la creu i candalera	2 sous
Item per lo parroquiatge	4 sous
Item per la prisia del testament	5 sous
Item per los dos novenaris	19 sous
Item per lo trentenari	15 sous

LLEGATS I LEGATARIS DEL MAS ROSSINYOL DE MORAGUES

Els llegats són les disposicions contingudes en els testaments, que implicaven una adquisició de béns a títol particular. Aquí només considerem els llegats destinats a familiars. La major part són més simbòlics que econòmics. S'ha de tenir en compte que la majoria de donacions es feien entre vius i això limitava i condicionava les darreres voluntats. Els diners que apareixen en els testaments són els corresponents a les lliures no pagades i aquells que es reservaven els testadors per fer les darreres voluntats.

Nom hereu	Any	Llegats	Lliures	Hereu
Macià	1656	1 fill	20 lliures	Macià (fill gran)
		3 fills	75 lliures ³⁸	
		2 filles	40 sous	
		3 filles	600 lliures	
Macià	1676			Josep (fill gran)
Josep	1734	2 fills	100 lliures	Joan (fill gran)
		1 filla	300 lliures	
		3 filles	90 rals	
Joan	1747	3 fills	150 lliures	Josep (fill gran)
		2 filles	500 lliures	
	1766	2 fills	100 lliures	Josep (fill gran)
		3 filles	3 lliures	
Mariàngela	1767	2 fills	20 lliures	Joan (marit) i Josep (fill gran)
		3 filles	3 lliures	
Josep	1793	3 fills	225 lliures	Felip (fill gran)
		1 filla	550 lliures	
		1 filla	2 lliures	

38. Quan es tracta de més d'un fill, les quantitats de diners s'han d'entendre referides al total.

Nom hereu	Any	Llegats	Lliures	Hereu
Josep	1797	1 fill 2 fills 1 filla	25 lliures peça de terra 3 lliures	Felip (fill gran)
Felip	1833	2 fills 1 filla 1 filla Joan, germà muller	6 lliures, 30 sous 1.000 lliures 3 lliures 100 lliures 30 lliures anuals	Macià (fill gran)
Macià	1837	sense descendència muller	300 lliures anuals	Josep (germà)
Raimunda	1838	sense descendència criada	30 lliures	Déu
Josep	1849	1 filla	500 lliures	Josefa (filla gran)
Josefa	1864	1 filla	160 rals	Fermí (nét polític)
Fermí	1864			muller (Josefa)
Josefa	1864			marit (Fermí)

Podem observar com els fills que han cobrat en vida la llegítima i s'han casat són recordats pels seus pares mitjançant una deixa simbòlica. Si, per contra, els fills encara han de ser col·locats en matrimoni, les quantitats són molt més importants. Ara bé, aquestes quantitats quedaven supeditades a la necessitat de prendre estat matrimonial, en el cas de les filles, o al fet d'abandonar el mas, en el cas dels fills.

Sembla que hi havia pressa per col·locar les filles, considerades mà d'obra dolenta, mentre que no n'hi havia tanta a casar els cabalers per dos motius: el primer, perquè el seu dot era més baix; i segon, perquè eren una mà d'obra molt útil i complien la mateixa funció que un mosso.

Les disposicions testamentàries de les dones estan limitades a la importància del dot que aportaven al seu matrimoni. Majoritàriament els seus béns escassos eren repartits entre tots els fills i filles. També és cert que la preocupació de les mares per casar les filles feia deixar-los els béns d'ús personal.³⁹ Crida l'atenció el cas de Raimunda Segalà, la qual morirà sense descendència i deixarà tots els béns a Déu.

39. Llúcia Aguilera i Colomer rebrà el dia que signi els capítols matrimonials (1787) tota la roba blanca de la seva mare, a més d'un llegat de 25 lliures. La seva germana Francesca només rebrà el dia que signi els capítols matrimonials (1794) el llegat de 25 lliures.

Els llegats que els marits fan a les seves dones estan relacionats amb els acords matrimonials i, per aquest motiu, la majoria intenten protegir la seva vídua contra eventuals maltractaments o desatencions per part del nou hereu.⁴⁰ Destaca, per la important suma pecuniària, la deixa feta per Macià a la seva muller (200 lliures anuals, encara que en un principi l'havia fixat en 300 lliures anuals) i el litigi derivat per la falta de descendència entre la vídua i el nou hereu, Josep. L'arbitri ens permet saber quins béns materials van passar a mans de la vídua (vegeu l'apèndix).

Testaments de cabalers

L'estructura d'aquests testaments és semblant a la dels anteriors. Hem trobat dos testaments de dos oncles del mas Rossinyol de Moragues. Ambdós vivien a la casa on van treballar per al sosteniment i la prosperitat dels hereus. Com a fadristerms que restaven solters al mas, segurament no havien cobrat la llegítima.⁴¹ Els diners que podien haver acumulat al llarg de la seva vida, retornaven per la via del testament a l'hereu o nebots. Treballaven i vivien al mas sota les ordres del seus germans hereus o nebots hereus. Els dos testaments difereixen en el temps més de 150 anys; el primer pertany a Josep (1703)⁴² i el segon a Joan (1857).⁴³

Com distribueixen aquests oncles els seus béns? La lectura del testament de Josep Aguilera ens permet veure la seva possible independència, malgrat viure a la casa pairal. Josep nomena marmessors els seus nebots: Josep, que és l'hereu del mas, i Joan. Recorda que vol ser enterrat

40. Josep Aguilera i Comes deixa a la seva muller en cas de discòrdia entre aquesta i l'hereu «2 quartos de la sala de ma casa a la part de sol ixent, al costat del pastador, manant a dit mon hereu que per dit efecte obria un portal o porta a la part de sol ixent, a la vora del forn, a costas de mon hereu». Josep Aguilera i Solà disposa que en cas de no poder viure la seva muller amb l'hereu gaudeixi d'una «nau de la casa en què per lo present habito, situada en la vila de Igualada, y en lo carrer de la Soletat en lo número deu, cerca lo portal que dirigeix a la carretera de Barcelona, ab una peseta y mitja diàriament mentres viurà».

41. Felip Aguilera disposa en el seu testament que el seu germà Joan «sia mantingut en ma casa y per mon hereu sa y malalt, tractantlo ab tot amor y cariño durant la sua vida y subministrantli tot lo necessari a la vida humana, y per lo cas que no volgués viurer en la casa y companyia de mon hereu, li deixo y lleugo cent lliuras moneda barcelonesa per una sola vegada, pagadoras en metàlich, a més de tot lo que li té señalat nostre pare comú ab son últim testament».

42. Testament de Josep Aguilera. ACA, Secció Protocols, Sèrie Igualada, núm. 783, p. 182.

43. Testament de Joan Aguilera i Colomer. AHCI, Secció Notarial, notari Mariano Puigdollers, any 1857, p. 294.

«en lo vas de la casa de mos pares» i demana la celebració de 95 misses baixes, és a dir, resades, de 4 sous de caritat cadascuna, a més d'un trenenari de Sant Amador (conjunt de 33 misses celebrades en sufragi de l'ànima del difunt), i 10 misses aniversari (sufragis anuals). És l'exponent de la inquietud o angoixa per la salvació. Era generalitzat entre la societat pagesa que els cabalers amb una certa quantitat de diners invertissin més capital per a remei de l'ànima.

També cal destacar el paper de protector i benefactor que assumeix el cabaler respecte als nebots. Així, els llegats personals es reparteixen entre els familiars: llega al seu nebot Joan un censal de pensió de 9 lliures anuals que cobrava de la universitat de Vilanova de Cubelles —fórmula per col·locar els estalvis—. A les seves nebodes Marianna Orpí i Francesca Orpí, 100 lliures a cadascuna de dot matrimonial. A Madrona Vilarrúbia, neboda, 50 lliures el dia del seu matrimoni. A Margarida Aguilera, neboda, 25 lliures, també en dot matrimonial. A Jaume Orpí, cunyat, i Josep Orpí, nebot, 40 lliures. A Francesc Aguilera, germà seu, l'allibera d'un deute de 23 lliures i 4 quarteres de blat. A Josep Aguilera, hereu del mas Rossinyol de Moragues, també la condonació d'un deute. Deixa com a hereus universals els dos marmessors. Aquest testament és el d'un cabaler preocupat per l'estabilitat econòmica i social dels seus parents més propers, que ajuda parcialment a l'alliberament del deure de dotar les filles.

Quan l'any 1857 Joan Aguilera i Colomer fa el seu testament, al llarg de la seva vida ha conegut cinc generacions en la direcció del mas: el pare, Josep, mort l'any 1804; el germà, Felip, mort l'any 1833; el nebot, Macià, mort l'any 1837; l'altre nebot, Josep, mort l'any 1849; i la filla d'aquest, Josefa. Els marmessors del seu testament són els que estan al capdavant del mas: Josefa, vídua de Josep Aguilera i Solà, i Miquel Gibert. Els llegats pietosos continuen el costum familiar, amb 200 misses resades. Les disposicions són breus: deixa tots els béns a Miquel Gibert, casat amb la pubilla del mas. En Joan és l'exemple de cabaler que ha disposat de poc diner, segurament perquè el mas ha patit durant els seus últims anys de vida una situació econòmica negativa, la qual es tradueix en un endeutament, tal vegada pels problemes de successió haguts entre la vídua de Macià i el nou hereu Josep, i pels problemes d'estabilitat mental de la nova pubilla *«hace algunos años que está sufriendo un verdadero trastorno en sus facultades intelectuales que le priva de poder apreciar y cuidar sus intereses y familia compuesta solo de tres hijas, sin ningún hijo varón»*.⁴⁴

44. AHCI, Secció Notarial, notari Especier, any 1863, p. 645.

Testament d'un mosso del mas

Els assalariats que té un mas (mossos, pastors, bovers, criats, porcats...) són bastant nombrosos al llarg dels segles. Els fets de ser contractats per a uns determinats serveis, d'estar-hi la major part de les vegades només per un temps concret, és a dir de ser una mà d'obra flotant, i que la majoria d'ells disposin de pocs béns per llegar, fan que la troballa dels seus testaments sigui força difícil. Tot i així, tenim la sort d'haver-ne trobat un, el qual ens permet complementar les relacions entre amo i assalariat.

Salvador Basomba, originari dels Quadrells de la Molsosa, dictarà les seves últimes disposicions l'any 1644, designant com a marmessor Macià Aguilera «del Rossinyol del Pla mon amo».⁴⁵ A més de disposar misses d'enterrament i per a la seva ànima, el més important a destacar és la relació que farà dels béns i deutors que té. La relació amo-mosso és confirmarà vinculant, com es dedueix de la lectura, quan fa memòria «que dit Macià Aguilera mon amo y marmessor, tinch encomanants diners y blats, que ell dirà lo que és».

No serà l'única relació econòmica entre totes dues parts. Ressaltem el treball conjunt que porten a terme quan el testador diu que «Macià Aguilera, mon amo y jo, havem presa una boïga a parts, a la setena, de la heretat den Aguilera de la costa, terme d'Òdena, que vuy és coberta, la qual dit mon amo y jo, havem feta a mitges [...] i dit mon amo y jo en la heretat de Gaspar Martí tenim un restoble a mitjes, ço és, que dit Martí ha de prendre la meytat dels splets y dit mon amo y jo, nos avem de partir l'altra meytat».

Els encants post mortem

Els encants *post mortem* són les subhastes de robes i objectes del difunt. És un tipus de documentació que trobem amb forta presència durant els segles XV, XVI i XVII. L'encant era una venda en pública subhasta de béns procedents de difunts que en el seu testament ho havien disposat⁴⁶

45. ACA, Secció Protocols, Sèrie Igualada, núm. 557, p. 265.

46. El testament de Jaume Aguilera i Santromà, fet l'any 1607, és un bon exemple per mostrar aquesta voluntat del difunt de vendre els seus béns en subhasta pública: «a mi hereu universal instituesch a nre sor Déu y al for de la ànima mia y a la pia celebratió de misses y aniversaris, celebradors en la iglésia parrochial desta vila y per la vener comunitat dels rector y preveres de dita sglésia conforme aparrà a dits mos marmessors, volent y manant que en dits cassos tots mos béns sien venuts en lo encant públich». AHCI, Secció API, Sèrie Testaments, caixa núm. 422.

perquè deixaven a Déu com a únic hereu o perquè necessitaven diners per pagar deutes i complir, així, les disposicions dictades. A vegades, però, l'encant podia obeir a una decisió dels marmessors testamentaris del difunt. La mort sobtada d'aquest deixava en la majoria dels casos una vídua i uns infants en minoria d'edat, els quals havien de sobreviure d'una manera o altra.

Els encants podien durar un o més dies. A l'acte hi anava tot tipus de gent a la recerca de tot tipus de gènere. Tot, per molt insignificant que semblés, era factible de ser encantat, des de roba i animals, passant per les eines de l'ofici del difunt, a aliments.

Hem aplegat l'encant de l'hereu Miquel Aguilera del mas Rossinyol de Moragues, fet l'any 1570, per decisió dels marmessors testamentaris, a conseqüència de la seva sobtada mort:⁴⁷

Primo se és venut 1 càrrega de oli a Toni Vives, ferrer, per preu de 11 sous, 8 diners, per quartà.

Item més se vené unas stanalles y dos barrines a Toni Vives, ferrer d'Igualada, per preu de 6 sous, 6 diners.

Item més se vené al sobredit Antoni Vives, ferrer d'Igualada, ferro vell per preu de 4 sous.

Item més se vené al sobredit ferro vell, lo qual ses venut per preu de 3 sous.

Item més se vené una rodela an em Pere Aguilera per preu de 4 sous.

Item més se vené un bou an em Pere Aguilera per preu de 8 lliures, 14 sous.

Item més se vené un bou an em Pere Ribera, estranger, per preu de 14 lliures, 10 sous.

Item més se vené una pell de vacha an em Marc Calvet, per preu de 7 sous, 8 diners.

Item més se vené un torn an em Gabriel Torelló per preu de 6 sous.

Item més se vené un bancal an em Miquel Vich, de St. Joan, per preu de 8 sous.

Item més se vené un cabàs a Montserrat Rocha per preu de 19 diners.

Item més se vené un sach an em Gaspar Aguilera per preu de 6 sous i mig.

Item més se vené una exada an em Domenio, mosso den Calvet, per preu de 6 sous.

Item més se vené un magall an em March Calvet per preu de 4 sous.

Item més se vené una exada an em Jaume Torelló per preu de 4 sous, 9 diners.

47. ACA, Secció Protocols, Sèrie Igualada, núm. 1097, carpeta A.

Item més se vené una pica de ferro an em March Rocha per preu de 6 sous, 7 diners.

Item més se vené una destral an em Francesch Aguilera per preu de 5 sous.

Item més se vené un axertell an em Jonot Rocha per preu de 2 sous, 3 diners.

Item més se vené una exada a Joan Balvé per preu de 3 sous, 9 diners.

Item més se vené una destral an em March Rocha per preu de 3 sous, 8 diners.

Item més se vené una serra an em Pere Parera per preu de 3 sous, 10 diners.

Item més se vené un magall an em Francesch Aguilera per 3 sous, 4 diners.

Item més se vené una rella an em Joan Torradeles per preu de 5 sous, 8 diners.

Item més se vené una rella an em Pere Aguilera per peu de 4 sous, 2 diners.

Item més se vené una garbella an em Francesch Garcia per preu de 22 diners.

Item més se vené un sedàs an em Jonot Parera per preu de 2 sous.

Item més se vené un sedàs an em Pere Parera per preu de 15 diners.

Item més se vené un sedàs an em Francesch Garcia per 1 sou.

Item més se vené un garbell an em Jonot Parera per preu 6 diners.

Item més se vené un filat y un caldaro an em Jonot Rocha per preu de 7 sous.

Item més se vené un devant de lit an em Joan Rocha per preu de 16 diners.

La subhasta es va realitzar en només dues sessions,⁴⁸ perquè els mar-messors només van treure a la venda aquells béns que no podrien utilitzar la seva vídua ni els seus hereus, que eren menors d'edat: eines i animals per al treball del camp. Els compradors van ser 18 persones, la majoria del mateix terme d'Òdena. La no presència femenina s'explica per la falta de béns destinats a dones. Entre els compradors trobem el germà del difunt, Francesc Aguilera, i altres parents (Pere i Gaspar Aguilera); veïns del mas (Jaume Torelló, Marc Roca, Joan Roca i Marc Calvet); i també estrangers que treballaven de mossos al terme —francesos (Pere Ribera i Domenio), aragonesos (Francesc Garcia)—.

48. L'inventari dels béns del difunt Miquel Aguilera, realitzat l'any 1570, ens proporciona la informació d'un segon encant: «1 flassada; 1 calses de cordellats bones y noves; 1 matalàs de pell ja usat; 1 matalàs de llana sardesca, ja usat; 1 matalàs de llana ja també usat; 3 cadires, la una sens cuiro; 4 flassades, la una bona casi nova y les altres ja molt usades; 2 coixins de lit ja usats; unes calses de burell ja ben usades; 1 robata de burell bona; 1 caputxo de color de terra ja dolent; unes calses trepades de burell negres; unes calses de mitra llana dolentes; unes calsotes de llana molt dolentes; 1 flassada ja usada». ACA, Secció Protocols, Sèrie Igualada, núm. 1088 (a).

L'encant era una bona ocasió per adquirir aquella eina o aquella peça necessària per a l'ofici del comprador, ja que el preu d'adjudicació, en ser peça usada, era sempre inferior al preu de mercat. Els hereus del mas Rossinyol de Moragues també participen com a compradors en aquest tipus de subhastes. Així, per exemple, Jaume Aguilera comprarà l'any 1551 «dues goneses de grana» per 6 sous, 2 diners, a l'encant del fuster igualadí Miquel Pujol;⁴⁹ i l'any 1562 ell mateix adquirirà a l'encant del blanquer Francesc Masarnau d'Igualada «un parell de guants forrats» per 10 diners;⁵⁰ i l'any 1575, Francesc Aguilera, germà del difunt Miquel i arrendatari del mas, comprarà a l'encant del sastre igualadí Miquel Borràs «una exada estreta»;⁵¹ i l'any 1646, Macià Aguilera comprarà a l'encant del rector d'Òdena, Bernat Rafael, «dos garroffons per 9 sous, una campaneta de coure per 9 sous, un cassó de aram per 1 lliura, 10 sous»;⁵² i l'any 1788, Josep Aguilera comprarà a l'encant del rector d'Òdena, Toll, «una pala i uns molls tots de ferro per lo foch per 9 sous, 6 diners», «uns almolls de ferro per 5 sous, 6 diners», «quatre ganivets y un forquillon tot ab sa mànech de matall blanch per 17 sous», «una ollera de llargavista y dos ganivets grossos ab mànech tot de ferro per 6 sous».⁵³

49. AHCI, Secció API, Sèrie Inventaris, Inventari de Miquel Pujol, any 1551.

50. AHCI, Secció API, Sèrie Inventaris, Inventari de Francesc Masarnau, any 1562.

51. AHCI, Secció API, Sèrie Inventaris, Inventari de Miquel Borràs, any 1575.

52. AHCI, Secció API, Sèrie Testaments-Inventaris, caixa sense classificar. En aquesta subhasta, que es va efectuar en dues sessions, hi participaren 52 compradors entre homes i dones, entre els quals destacava la nombrosa presència de rectors i priors de les poblacions veïnes. Va ser un encant variat pels béns de què disposava el difunt. Tenia boïgues al terme d'Òdena «que y aurà mil formiguers ab un restobla a la eretat den Aguilera de la costa, una altra boïga dexada a parts a la dita eretat de dit Aguilera...». Tenia dues peces de terra campa a Copons, valorades en 150 lliures. Tenia estris de plata, important aixovar (16 llençols), robes de sacerdot, quarteres de blat, càrregues de vi, animals, etc... A casa seva hi havia cadires de repòs, de braços, un bufet de noguera i un rellotge, mobles poc habituals, que demostren el grau de riquesa d'aquest rector de poble.

53. AHCI, Secció ANI, núm. 429, p. 350. La subhasta es va desenvolupar en 11 sessions al llarg de tot un any (3 desembre 1788/18 novembre 1789), i s'hi van efectuar més de 500 vendes. El difunt rector gaudia d'una considerable riquesa en béns mobles: dos bufets de noguer, rellotges, cadires (més de 40), taules de noguer i pi, escriptori de noguer, estris de plata, llibres (64 llibres), quadres, robes de sacerdot, important aixovar (cortines, vànoves, cobrellits, mocadors, llençols, camises...), bótes, càrregues de vi, quarteres de cereals. L'import total de l'encant va ser 2.284 lliures, 9 sous, 2 diners, quantitat força considerable, tenint en compte que era un simple rector de poble.

CONCLUSIÓ

La pràctica religiosa a l'hora de la mort es manté gairebé invariable al llarg dels segles. La mort es converteix en un espectacle. El temps de la mort s'iniciava immediatament després de l'òbit. La processó fúnebre, que anava des de la casa del difunt fins al lloc de l'enterrament, s'efectuava amb molta solemnitat. Familiars, veïns del mort, clergues, pobres, acompanyen el cadàver. El testador, per aconseguir aquesta solemnitat, destina els primers llegats pietosos del testament a l'església de Sant Pere d'Òdena, lloc on resideix habitualment, i als seus altars, a més de les institucions caritatives que hi podien funcionar —confraries de Sant Joan, del Roser...—. Ara bé, el testador no s'oblida de les esglésies del rodal, a les quals també deixa diners.

No podem oblidar que, durant el recorregut del finat, l'Església posa en pràctica tot un teatre simbòlic: campanes (per espantar dimonis), pregàries (per connectar el món dels vius amb el dels morts), torxes... Tot per arribar al lloc de la sepultura, habitualment el cementiri, però també dins de l'església. Els enterraments dins de l'edifici sagrat, el fet de poder disposar d'un vas, deixen al descobert la divisió social de la comunitat odenenca, tant a nivell de famílies i parenteles com a nivell de riquesa patrimonial.

Després de l'enterrament, la família oferia un àpat funerari, la major part de les vegades per distribuir aliments entre els pobres que hi acudien. En aquest sentit, el difunt disposava una certa quantitat de diners per fer front a la despesa. A més a més d'aquesta pràctica, l'Església havia estès el costum d'oferir pa en record dels difunts, el dia dels Morts, per part de les cases on hi havia hagut algun traspàs, i el repartia entre els pobres de la parròquia. Ens ha arribat la relació de 1583,⁵⁴ *Memorial del que an prèns pa de la caritat*, que comprèn 12 donadors. La caritat és en quarteres i quartans de cereals, sense especificar-ne el tipus:

Donador	Donatiu	Equivalència
Montserrat Sanctomàs del castell	2 quartans	100 pans
Toni Martí del castell	2 quartans	100 pans
Pere Aguilera de la Costa	2 quartans	100 pans
Jaume Castelló del mas Peço	2 quartans	100 pans

54. Arxiu Privat del mas Aguilera. Llibreta de comptabilitat del mas Aguilera de la Costa.

Donador	Donatiu	Equivalència
Jaume Mercader de Brines	1 quartà	50 pans
Jaume Torelló de mas Rubió	2 quartans	100 pans
Marc Roca de Sant Bernabé	1 quartà	50 pans
Jaume Comes de Morrocurt	1 quartà	50 pans
Francesc Balaguer	1/2 quartà	25 pans
Toni Roca de Torroella	2 quartans	100 pans
Bartomeu Còdol de l'Abella	2 quartans	100 pans
Joan Roca del mas Vilella	2 quartans	100 pans

Davant de tot aquest teatre, podem afirmar que la mort tenia un preu molt alt. A les despeses de l'enterrament i dels funerals, s'hi havia d'afegir les dels clergues que hi participaven, pel fet d'exercir d'intermediaris, mitjançant les seves pregàries, entre l'ànima del finat i Déu. Amb aquestes pregàries s'havia de garantir la salvació de l'ànima i escurçar el seu temps al Purgatori. Les misses, els aniversaris, el trentenari, els drets de parroquianatge, les ofrenes pietoses... tot tenia un cost. Per això alguns autors parlen de «la comptabilitat del més enllà».

Cal, però, no oblidar-nos de les deixes i llegats als fills, familiars i gent de servei. Aquests també rebien diners o béns del difunt. La major part de les vegades, de valor simbòlic i moral. Les donacions entre vius limitaven i condicionaven les darreres voluntats. No era així en el cas dels oncles concos, els quals sempre es recordaven de tots els membres de la família, en especial de les nebodes que havien de col·locar-se en matrimoni, o dels nebots que volien entrar al món de l'Església.

Per acabar, recordem que les creences cristianes es transmetien tant des de l'àmbit de la família com des de l'àmbit de la comunitat per obra de l'Església. L'acció del clergat era considerable i per tant influïa de manera determinant en el comportament dels seus parroquians davant d'un fet ineludible: la mort.

APÈNDIX

[...] queda a favor de Raymunda Aguilera lo rebost guarnit ab son tocino, y tota la desferra del mateix.

Deurà entregar Josep Aguilera a dita Raymunda Aguilera dos bótas de quatre cargas cada una bonas y rebedoras, y una canella, dos paraments de llits bons y rebedors, dos màrfegas bonas, un matalàs bo, una colcha bona, un cobrellit, dos bànuas o flassades bones, sis llansols bons y rebedors de bri, quatre coixins y dos parells de coixineras de indiana.

Mitja dotsena de cadiras bones de les mateixes que existeixen en la casa de la habitació de dita Raymunda Aguilera, unas cortines de indiana de les mateixes de la casa bonas y rebedoras, una tauleta petita ab son calaix que té també en dita casa, una pastera per pastar, la que existeix en la mateixa casa, quatre draps blanchs per dita pastera que contenen dos devantals y dos draps per tapar la pasta.

Un sedàs, una chocolatera, uns almolls, unas torredoras, una pala de ferro per la cuina, un llum de ferro, una llumanera de llautó, una caldera de aram de les més petites que hi ha en la casa, un cassó de aram, una paella, unas graellas, un morter de pedra, dos cuberts de plata, una dotzena de plats de pisa, mitja dotzena de vasos de cristall, uns quants plats, ollas y casoles de terra comuna, dos tovallles bonas de las rallades per la taula, dos tovalloles, quatre axugamans, sis tovallons, mitja dotsena de porrons.

La roba de son ús de dit son difunt marit Macià Aguilera, quatre o sis quadros guarnits ab vidre per posar a las parets, unas anganillas que li compra son difunt marit.

La meitat de tota la lleña, fustes y fogots que existeixen en la casa en què habita dita Raymunda Aguilera y en la altre del mateix costat ab dita casa en la que ni hi ha altre partida que és ahont tenen los carros y palla.

Una quarta part del valor en què seran valorats los dos matxos y lo burro.

La meitat de les gallines y conills que existeixen en lo die.

De la roba y mobles sobre dits podrà valer-se la dita Raymunda Aguilera i Segalà durant la sua vida sino torna a casar-se, y si morís o se casàs dins lo termini de deu anys pròxims... deurà tornar tot a la casa de Aguilera...

Serà de càrrec de Josep Aguilera pagar la soldada als mossos i criada des de lo die que comensàrem lo any fins al die present a saber, lo que no tinguian pagat, com també deurà pagar si algun atràs se deu al comú d'Òdena.

Deurà pagar la caritat de les 200 misses que son germà Macià Aguilera se deixa.

De tots los fruits existents que constan en lo inventari que consisteixen en grans, vi i olives se donarà lo trenta per cent a Josep Aguilera i quedarà los restants a favor de dita Raymunda Aguilera.

Obligats a pagar a la Raymunda Aguilera les 200 lliures anuals per tersas anticipades [...]

Raymunda Aguilera no puga pretendrer cosa alguna sobre la cullita pendent en les terres y heretat [...].

